

Yazarın Kahramanına Âşık Olma Hâli: Vera ve Cem Olayı

Hüseyin MEVSİM¹

Öz

Ord. Prof. Dr. Vera Mutaşçieva (1929-2009) uzun yıllar ülkesi Bulgaristan'ın en ünlü Osmanlı tarihi uzmanı kimliği taşımasının yanı sıra, Bulgar romancılığının özgün temsilcileri arasında yer aldı. Bir noktadan sonra asırların tozu altından bilinmeyen hakikatleri ortaya çıkarmaktan tatmin olmayan bilim kadını, tarihî hadiselerin ardındaki insanı canlandırmak istedi. Bundan dolayıdır ki dar bir çevreyi alâkadar eden bilimsel araştırmalarını toplumun geniş katmanlarında yankı uyandıracak roman çalışmalarıyla yoğurmaya karar verdi. 1968'de yayımlanan *Cem Sultan Olayı* romanı Vera Mutaşçieva'nın kişisel yazgısı ve yazarlık serüveninde ayrıcalıklı bir yer tuttu. Çalışmada, Vera Mutaşçieva ve Cem Sultan üzerinden bir yazarın kahramanına âşık olma hâlinin ilginç örnekleri sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Bulgar edebiyatı, roman, Vera Mutaşçieva, Cem Sultan, Bursa.*

¹ Prof. Dr, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı; hmevsim@gmail.com

The Author Who Fell in Love with Her Character: Vera and Cem Case

Abstract

Besides being the most famous Ottoman history expert in Bulgaria for many years, Dist. Prof. Dr. Vera Mutafchieva (1929-2009) was one of the genuine representatives of Bulgarian novel. After a point, the scientist was not satisfied by just unveiling the unknown facts from the dusty pages of history and started to revive the characters behind historical events. Therefore, she decided to mix her scientific researches appealing a narrow sphere with her novels in order to influence a larger proportion of the society. Published in 1968, *Cem Sultan Incident* novel had a privileged place for her personal fate and authoring adventure. In this study, some interesting examples of the situation in which an author falls in love with her character are presented on the basis of Vera Mutafchieva and Cem Sultan.

Keywords: *Bulgarian literature, novel, Vera Mutafchieva, Cem Sultan, Bursa.*

1. Giriş

Hemen açıklamakta fayda var: Metne konu edilen Vera, Bulgar asıllı ünlü Osmanlı tarihi uzmanı ve roman yazarı Vera Mutaşçieva'dan başkası değildir. Cem de, Osmanlı'nın tartışmasız en trajik şahsiyeti, beş asırdır Bursa'nın Muradiye külliyesinde yatan kara bahtlı şehzade.

Vera Mutaşçieva'yı özgün kılan husus; bilim ve sanatın, daha doğrusu profesyonel tarihçiliğin ve gönüllü romancılığın derin ve dalgalı sularında son derece başarıyla kulaç atmasında yatıyor. Öyle sanıyorum ki, yakın coğrafyamızda, kuru vesika ve arşiv tozunu hayal gücü ve sanatsal yetenekle bu denli beceriyle yoğuran ve harmanlayan, her iki uğraşı da birbirini gölgelemeden yürütebilen örnek sayısı çok azdır.

Öncelikle Vera'nın biyografisine kısaca bir göz atıp kendisini daha yakından tanıyalım.

Vera Mutaşçieva, Sofya'da dünyaya gözlerini açıyor (1929). Babası, ünlü Bizans ve Ortaçağ uzmanı Ord. Prof. Dr. Petir Mutaşçiev (1883-1943), annesi de tarih öğretmenidir. Bu durumda meslekî yönelim bağlamında Vera'nın başka seçeneği olmadığı, adeta mesleğiyle doğduğu düşünülebilir. Oysa o mimarlık okumayı hayal ediyor ve küçüklüğünden beri çok güzel ve düzgün çizim yaptığı göz önünde bulundurulursa, görünürde bu mesleği yapmasında hiçbir engel yoktur. Tabii, ailenin geçim sıkıntısı hesaba katılmazsa. Neticede, genç kızın meslekî seçiminde ekonomik gerekçeler belirleyici oluyor.

Babasını erken kaybettiğinden dolayı Vera'nın çalışması, annesi ve kardeşine bakması gerekiyor. Ayrıca, vefatının ertesini yılı ülkede gerçekleşen keskin toplumsal ve siyasî düzen değişikliğiyle, baba, burjuvazi tarihçisi olarak mimleniyor, adı bilimsel literatürden silinerek kitapları yeni ideoloji tarafından yasaklanıyor. Ailenin üzerine dışlanmışlığın kara bulutları çöküyor. O yıllarda üniversitede gıyaben sadece tarih bölümünde okuma imkânı olduğundan, Vera bu alana yöneliyor.

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen ve ülkede kurulan sosyalist düzenin son derece sıkıntılı geçen ilk yıllarında Sofya Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oluyor (1951). Babasının düne kadar talebesi olan hocaları tarafından horlanması, kalbinde onulmaz yaralar açıyor. Alan olarak da, daha serbest hayal kurma ve kalem oynatma imkânı sağlayan Ortaçağı seçiyor.

Sofya'daki Millî Kütüphane'nin son derece zengin koleksiyona sahip Şarkiyat Bölümü'nde asistan olarak çalışmaya başlıyor (1950-1955); Bulgar Bilimler Akademisi'nin Tarih Enstitüsü'nde büyük başarıyla *Osmanlı İmparatorluğu'nda Feodal Rantiye (15. ve 16. Yüzyıllar)* konulu doktora tezini savunuyor (1958). Tarih Enstitüsü ve yeni kurulan Balkanistik Enstitüsü'nde uzun yıllar görev alıyor; gene Osmanlı üzerine yazdığı bir kitapla profesörlüğe yükseliyor (1978). Daha sonraki yıllarda Vera, Edebiyat Enstitüsü ve Demografi Enstitüsü'nde çalışıyor; bir ara Viyana Bulgar Kültür Merkezi müdürlüğüne atanıyor (1980-1982); rejim değişikliğini izleyen yıllarda kısa süreliğine Yurtdışı Bulgarlar Ajansı'nın (1997-1998) başkanlığını üstleniyor. Ord. Prof. Dr. unvanıyla da onurlandırılan (2004) Bulgar bilim kadını ve ülkesinin tartışmasız en ünlü Osmanlı uzmanı Vera Mutaçieva'nın hayat hikâyesi böyle özetlenebilir.

Ancak ülkesinde ve yurtdışında Osmanlı üzerine onlarca bilimsel kitabı, makalesi ve belgesi yayımlanan Mutaçieva, edebiyat alanında da, konusu genelde tarihî hadise ve şahsiyetlerden alınan, ancak sanatsal ve felsefî şekilde işlenen bir o kadar romana, tiyatro oyununa ve film senaryosuna ("Asparuh Han", 1980) da imza atıyor. Bunlar antikçağ (*Alcibiades*, 1976), Bizans (*Ben, Anna Komnene*, 1991), Bulgar, Balkan ve Osmanlı (*Bozgun Zamanı*, 1965) tarihinden esinlenilerek kaleme alınan ve okur nezdinde büyük başarı yakalayan eserlerdir.

2. Vera Mutaçieva'ya Yazar Kimliği Kazandıran Cem Sultan Olayı Romanı

Yukarıda sözü edilen eserler arasında, 1966-1967 yıllarında yazdığı ve ertesi yıl yayımlanan *Cem Sultan Olayı* (Sluçayat Djem) romanı, Vera Mutaçieva'nın kişisel yazgısında ve yazarlık serüveninde çok özel bir yer tutuyor. Talihsiz bir Osmanlı şehzadesinin hayatı 1960'lar Bulgaristan'ının kahramanlık anlayışıyla hiçbir şekilde örtüşmediğinden, Bulgar Yazarı (Bılgarski pisatel) yayınevi genç yazarın dosyasını reddediyor, hatta Vera, eserin okunduğundan bile şüphe ediyor. İyi ki bir tesadüf neticesi Vatan Cephesi (Oteçestven front) yayınevi dosyayı değerlendirme kararı alıyor.

Roman, Bulgar edebiyat çevrelerinde büyük şaşkınlık yaratıyor. Genç bilim kadınından 'yabancı' bir konunun işlendiği böyle bir eser beklenmiyordur. Osmanlı'nın 15. yüzyıl sonunun karanlık derinliğinden çıkartılan; yetmedi, sempatiyle canlandırılan tarihî bir şahsiyetin bu denli parlatılması, haliyle edebiyat çevrelerinde pek hoş karşılanmıyor. *Cem Sultan Olayı* öyle büyük bir yankı uyandırıyor ki, Vera'nın Osmanlıca hocası bunun

bir çalıntı olabileceğini düşünüyor. Daha da ötesi, Avrupa'daki belli başlı Osmanlı araştırma merkezleri ve kürsülerine sirküler yazıyla, arşivlerinde böyle bir eserin bulunup bulunmadığını sorma gereği duyuyor. Kısaca, bibliyografya ve Cem Sultan hakkındaki sayısız romanların kopyalarını göndererek hakikatin açığa çıkarılmasında yardımcı olunması ricasında bulunuyor. Utanç verici kampanyanın neticesinde sadece Vatikan arşivinden Cem'le ilgili bazı belgeler gönderiliyor ki Vera Mutaççieva bunlardan yararlandığını zaten daha önce açıklamıştır.

Daha sonra, ülkede hüküm süren Marks estetiğinin koruyuculuğuna soyunan bir edebiyat eleştirmeni, eserde tarihî gerçekliğe uyulduğu, ancak edebî gerçekliğe uyulmadığı şeklinde tutarsız bir eleştiriyle romanın başarısını gölgelemeye çalışıyor. Akademik alanda yaşanan bütün bu çalkantılara rağmen, Bulgar okuru canlı ve sürükleyici dilde yazılmış eseri çok beğeniyor; ertesini yıl hemen yeni baskıya gidiliyor ve o gün bugün, onlarca baskıya ulaşan roman, Bulgar edebiyatının en sevilen eserleri arasında yer alıyor.

Tabii ki, eserin yakaladığı başarı tesadüf değildir. Her şeyden önce Vera Mutaççieva'nın, romanı yenilikçi ve son derece özgün bir şekilde kurguladığı görülüyor; yazar, modern bir anlatı tekniği kullanmayı yeğliyor. Tarihte yaşanan gerçek Cem olayından beş yüz yıl sonra hayalî bir mahkeme kuruluyor ve hadiselere birincil tanıklık etmiş olan Nişancı Mehmet Paşa, İsmetoğlu Ethem, şair Sadi, Selçuk Hatun, Mısır Emiri Kayıtbey, Pierre d'Aubusson, Ayas Paşa gibi birçok kişinin, kronolojik akış içinde ifadesine başvuruluyor. Yazara göre, gıyaben ve şartlı yapıldığından dolayı böyle bir soruşturma ve yargılama kimseye zarar vermiyordur.

Romanın kurgusu, geçmişle bugün arasında sürekli bir karşılaştırma ve gerçek bir diyalog kurma imkânı sunuyor. Tanıklar aynı zamanda anlatıcı olduğundan, tarihle ilgili görüş ve düşüncelerini açıklamış oluyorlar. Yazarınkiyle örtüşen bakış açıları da okurun bakış açısıyla eşzamanlılık arz ettiğinden, okur, hayalî mahkemenin bir üyesi konumuna geliyor. Çoklu anlatım ve bakış açısıyla kurgulanan roman, özellikle Doğu-Batı ikileminin çıplak gözle görülemeyen bazı boyutlarını ve bireyin farklı dünyalar arasında sıkışmışlık durumunu sarsıcı bir şekilde ortaya koyuyor.

Romanın önsözünde Vera Mutaççieva birkaç nedenden dolayı Cem olayına el attığını açıklıyor; her şeyden önce günümüzde Cem'in unutulmuş olduğundan yakınıyor. Oysa 17. yüzyılda Batı'da, Zizim olarak adlandırılan Cem'den daha sürükleyici ve heyecan verici konu bulmak son

derece zordur. Ancak bu eserlerde temiz kalpli Cem, kara bahtlı ve saray oyunlarının kurbanı olan bir esir ve ihanete uğramış âşık olarak gösteriliyordur. Dolayısıyla, 17. yüzyıl gerçek Cem’i değil, Doğulu oluşundan dolayı gizemlilik de içeren kendi Cem’ini yaratıyor.

İkinci sebep, Cem’in sadece hüznü ve çaresiz bir romantik kurban olarak gösterilmesinde yatıyor. Mutaççieva’ya göre, “*kişiyle yurdu arasında hâlâ tam olarak saptanamayan bileşik bir bağımlılıktan söz edilebilir. Bu gerçek eskimez, vakti geçmez, kişiler ve yurtlar var oldukça, sürgünün kaderi her zaman konu olacaktır.*”

Bulgar tarihçi ve yazar, Cem olayını Şark Meselesi’nin başlangıç noktası olarak da değerlendiriyor. Cem, 15. yüzyılın sonunda 15 yıl boyunca Batı ve Doğu arasındaki siyasete yön vermekte; karşılıklı ötekileşmenin ve ötekileştirmenin hatları bu olayla iyice netleşmekte ve belirginlik kazanmaktadır.

Bulgar edebiyatının 1944’ten sonra ilk modern ve polifonik romanı dört bölümden oluşuyor. Birincide 12, ikincide 11, üçüncüde 5 ifadeye yer veriliyor, dördüncü bölüm de, eserde Cem’in defterdarı konumundaki şair Sadi’nin tuttuğu günlükten alıntılarını içeriyor. Zamansal açıdan eser 3 Mayıs 1481’den Mayıs 1499’a kadar olan 18 yıllık zaman dilimini kapsıyor.

3. Cem Sultan Olayı Türkçede

Cem Sultan Olayı, Vera Mutaççieva’nın yabancı dillere en çok çevrilen eseri olma özelliğini de taşıyor. İlk Romenceye, ardından da Naime Yılmaer’in² çevirisiyle Türkçeye aktarılan roman, şimdiye kadar on üç yabancı dilde okuruyla buluşmuştur.

Kitap, İstanbul May Yayınları’ndan 1971’in hemen başında çıkıyor. Vera, Türk okuruna yönelik özel bir önsöz kaleme alıyor. Dönemin gazetelerinde romanın tanıtım notlarına rastlanıyor. Sözgelimi, *Milliyet* (sayı

² Bulgarcadan Türkçeye yapılan edebî çeviri faaliyetlerinin duayeni olarak gördüğümünden, ayrıca çeviri yoluyla çok önemli bir kültürel işlevi yerine getirdiğinden dolayı, bugün hakkında pek bir şey bilinmeyen Naime Yılmaer’den biraz söz etme gereği duyuyorum. Kendisiyle 23 Mart 2014 tarihinde İstanbul Gayrettepe’deki evinde yaptığım görüşmeden edindiğim bilgiye göre, Karadeniz kıyısındaki Burgaz kasabasında dünyaya geliyor (1927); Filibe Yüksek Ziraat Enstitüsü’nden mezun oluyor. Dayısının yaptığı istida üzerine ailesiyle İstanbul’a göç ediyor (1950) ve Taşlıtarla’ya (Bayrampaşa) yerleşiyor. Eğitimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde sürdürüyor. Daha sonra gazeteci Hasan Yılmaer’le evleniyor. Spor yazarı Esat Yılmaer’in annesi olan Naime, ilerleyen yıllarda Bulgar ve Sovyet edebiyatından birçok eseri Türkçeye kazandırıyor. Vera Mutaççieva’yla, 1960’ların sonunda Bulgaristan’da yabancı çevirmenlerin katılımıyla düzenlenen seminerlerde tanıştığını, *Cem Sultan Olayı* çıktıktan sonra kendisini Türkiye’de misafir ettiğini anlattı.

8336, 18 Ocak 1971) kitabın çıkışını, “*Dünyada geniş yankılar uyandıran roman yayınlandı. Cem Sultan olayında adı geçenlerin yargılanmaları şeklinde bir anlatımla kaleme alınan roman, sürükleyiciliği yanı sıra yabancı kaynaklardan edinilen belgelerle birçok gizli kalmış yanlarını da açıklığa kavuşturmuştur. Kitap 500 sayfa, lüks kapak içerisinde 20 Lira-ya satışa çıkarılmıştır.*” diye duyuruyor. *Cumhuriyet*’te de (sayı 16741, 7 Mart 1971), “*Bulgar kadın yazarı Vera Mutaşçieva Cem Sultan’ın hayatını yabancı kaynaklardan da yararlanarak roman haline getirdi.*” şeklinde kısa bir not dikkat çekiyor.

Aynı gazetede (sayı 16833, 17 Haziran 1971) Ali Hikmet ‘Kitaplar’ adlı köşesinde roman hakkında bir değerlendirme yazısı kaleme alıyor. Burada eser, W. Scott, Balzac, Tolstoy’a kadar uzanan tarihî roman geleneğinin klâsik biçimine bağlı “büyük ve anıtsal bir roman” olarak niteleniyor; Vera Mutaşçieva’nın, “Cem Sultan’ın duyguları, düşünceleri ve tutkularıyla “insan” yanını vurgulamayı ozan Sadi’de temellendirdiği tiplerle gerçekleştirdiği” tespiti ve “tarihî roman türünün soylu yapıtlarından biri olarak anılacağı” vurgusu yapılıyor.

Türk okurun büyük ilgisini çeken romanın yeni baskısı hemen ertesi yıl Osmanbey Matbaası’nda yapılıyor; *Sürgünde Bir Şehzade Cem Sultan* başlığıyla Nokta Yayınları’ndan (2000; 2. baskı 2005); ardından Sabri Mollov, Stefan Velikov ve Nurer Uğurlu çevirisiyle *Cem Sultan*³ adıyla Örgün Yayınları’ndan (2002); son olarak *Bizans’ın Elinde Bir Şehzade: Cem Sultan* adıyla gene Nokta Kitap’tan (2016) çıkıyor ve böylece Türkçede en çok baskıya ulaşan Bulgarca eser kimliğini kazanıyor.

4. Yazarla Kahraman Arasındaki Karşılıklı Bağımlılık

Birçok mülakatta Vera Mutaşçieva, her eserin bir yazılış hikâyesi ve yazarla kitap kahramanı arasında adı konmamış karşılıklı bir bağımlılık olduğuna işaret ediyor. Talihsiz Osmanlı şehzadesi, yazarını, daha doğrusu onu unutulmuşluğun dehşetinden çekip çıkaran yaratıcısını hayatı boyunca bırakmıyor. Özel yaşantısında erkeklerden yana kısmeti olmadığını birçok kez belirten Vera, ona gerçek mutluluğu Cem’in verdiğini, hatta kendisini bir anlamda Cem’in dulu olarak gördüğünü itiraf ediyor.

Peki, Vera, Cem’le ilk olarak ne zaman karşılaşıyor?

³ Naime Yılmaer’in tercümesiyle neredeyse birebir örtüşen bu çeviride, “okurların Cem Sultan romanını tat alarak okumalarına yardımcı olmak” amacıyla kaleme alınan Nurer Uğurlu imzalı *Cem Sultan Olayı* yazısı, ayrıca Cem’in kasidelerinden örnekler sunuluyor.

Mühendis olan kardeşi Boyan'ın gittiği Fransa'dan dönmemesi, 1960'ların puslu siyasî ortamında Mutaşçieva'nın biyografisine kara bir leke olarak sürülüyor. Yarım yıllığına, kendi deyişiyile sürgüne gönderildiği Sovyetler Birliği'nde Leningrad arşivlerinde çalışırken ilk kez kahramanıyla, Avrupa'nın riyakârlığı ve Osmanlı'nın kayıtsızlığına kurban giden bedbaht şehzadeyle karşılaşılıyor.

Kitabın Türkçe baskısında Türk okuruna seslendiği ve edebiyat tarihçisi açısından önemli ipuçları içeren Kasım 1970 tarihli önsözünde, konuyla ilgili başka itiraflar da buluyoruz: *“Mesleğim olan Osmanlı tarihi üzerine çalışmalar yaparken fazla ilgilenmeden Cem Sultan olayının yanından birçok kez geçmişim. O sıralarda daha çok tumar, zeamet ve vakıflarla uğraşılıyor; ama bu tarihî olayların ardındaki insanları göremiyordum. (...) Üçüncü Selim'i yazarken Cem Sultan karşıma çıktı ve acıklı sonuyla sanki beni kendine kabul ettirdi. Bu öyle bir son ki her an bir sorun ortaya koyuyor. (...) Cem yeniden yeryüzüne çıkmak için diretiyordu. O doğdu ve insanlar onu kendilerinden biri saydılar.”*

Roman üzerinde büyük içtenlikle çalıştığını ve Cem'in “bugüne kadar yaşadığım kişilerin en sevimli kahramanı” olduğunu itiraf eden Mutaşçieva, kahramanının bir dileğinden söz ediyor: “Bir mayıs ayında 18 gün idare ettiği vatanına dönmesi.”

Eserin her sayfasında yazarın kahramanını ne denli büyük bir sempatiyle, hatta sevgiyle canlandırdığı ve betimlediği, onu olabilecek en seçkin sıfat ve tanımlarla yücelttiği, adeta ilâhlaştırdığı hissediliyor. Gençliği, yakışıklığı, yetenekliği, ama aynı zamanda da zarafeti, gökselliği ve saflığı simgeleyen talihsiz şehzade sanki menfaatin, ihanetin ve riyakârlığın olmadığı başka bir âlemi temsil ediyordu.

Bulgar kadın yazar, kahramanının sadece sayılı günler sürecek zirve anlarını yaşadığı Bursa'yı da özenerek tasvir ediyor. İşte, Cem'in defterdarı olan şair Sadi'nin fırçasıyla bir Bursa tablosu:

“Kundaktaki çocuktan ölüm döşegindeki hastaya kadar bütün Bursa sokaklara dökülmüştü. Her pencere, çardak ve avlu duvarından halılar, işlemeli örtüler, hatta ipek yorgan, bornoz ve havlular sarkıyordu; şehrin onlarca minaresi ta tepeye kadar süslüydü. Aylardan mayıs olduğunu da bir düşünsenize! Avlu duvarları üzerinden kabarık ceviz ve incirler yükseliyor; asmalardan taze ve parlak yeşil filizler uzanıyordu. Bu, adeta sarhoş ve kudurmuş yeşilliği koyu serviler deliyor; aralarında da manolyaların narin beyazlığı ve salkımların sarılığı gözleri kamaştırıyordu. Ya leylaklar? Mayıs'ta Bursa'da leylakları görmeyen birisine hiç yaşamış denir mi?”⁴

⁴ Çeviri tarafımca yapılmıştır.

5. Vera Mutaşçieva'nın Günübirlik Bursa Kaçamağı (1971)

Ancak işin ilginç yanı, Vera Mutaşçieva, romanda olayların geçtiği coğrafyayı hiç görmeden kıt kaynaklara, ama daha çok hayal gücüne dayanarak canlandırmasıdır. Babası ve kardeşinden dolayı yurtdışına çıkamayan, pasaport bile alamayan Vera'nın coğrafya atlasları en sevdiği kitaplarla dönüşüyor; bunlar üzerinden dünyanın dört bucağını defalarca hayalen dolaşıyor. Sözelimi, Cem'in geçtiği yerleri –Bursa, Kilikya, Likya, Rodos vs.– ansiklopedilerden edindiği bilgilere dayanarak tasvir ediyor. Bu konuda sırf kırmızıyla resmettiği Kilikya tasvirinde yanıldığını yıllar sonra Yaşar Kemal'den öğreniyor. Bir görüşmelerinde büyük Türk yazarı Kilikya'nın kırmızı değil, yeşil olduğunu, ama buna rağmen romandaki tasviri çok çarpıcı bulduğunu itiraf ediyor.

Vera Mutaşçieva, Cem'in 18 gün saltanat sürdüğü, adına para bastırıldığı Bursa'yı ve ebedî uykusuna yattığı Muradiye'yi haliyle çok merak ediyor. Bir söyleşide, 1970'te bir konferans vesilesiyle yurtdışına çıkış izni aldığını, ancak kendisine verilen vizenin sadece İstanbul'u kapsadığını anlatıyor. Arşivlere girmemesi için de bilhassa uyarılıyor. Çevirmeni Naime Yılmaer ise Vera'nın kendisinin daveti üzerine Türkiye'ye geldiğini aktarıyor. Öyle veya böyle, bütün riskler göze alınarak, Naime ve Hasan Yılmaer çiftiyle İstanbul'dan arabaya atlanıyor, günübirlik Bursa kaçamağı yapılıyor ve Muradiye'de Cem'in mezarı ziyaret ediliyor. İlginçtir ki, iç siyasî çalkantılar, istifa ve gerginliklerle damgalı yoğun Türkiye gündeminde, Vera Mutaşçieva'nın Bursa ziyareti gazetelere haber konusu oluyor.

13 Mart 1971 tarihli *Akşam* ve *Milliyet* (sayı 8387) haberi, benzer başlık ve içerikle sayfalarına taşıyorlar. *Milliyet*, *Cem Sultan Olayı* Yazarı Bulgar Kadın Doçenti Bursa'da", *Akşam* da "Cem Sultan'ın Yazarı Bulgar Kadın, Bursa'da Türbeyi Ziyaret Etti" başlığını kullanıyor. THA kaynaklı her iki yazıda da Vera'nın Balkanistik Enstitüsü'nde Osmanlı uzmanı olduğu ve bir süre önce Üçüncü Selim konusunda bir eser yazdığı belirtiliyor: "Osmanlıca üzerine 15 yıl çalışsan ve eski yazıyı da öğrenen genç kadın doçent Cem Sultan'ın hayatını roman diliyle anlatmakta ve bilinmeyen yerlerini belgelerle açıklamaktadır."

Cem Sultan'ın mezarını ziyaret eden yazarın, "Hayatımın en duygulu anında bulunuyorum. Kitap üzerinde çalışmaya başladığımdan beri yaşıntısı ve kaderiyle beni son derece etkileyen Cem Sultan'ın kabrini ziyaret etmek en büyük dileğimdi." şeklindeki sözlerine vurgu yapılıyor (*Milliyet*). Yazarın Bursa'ya çevirmeniyle geldiği ve tarihî yerleri gezdiği belirtiliyor.

Akşam'da, Vera Mutaşçieva'nın yoğun duygular yaşadığı Cem'in mezarı başında bir fotoğrafına yer veriliyor.

Bulgar kadın yazarın Türkiye'ye yaptığı bu ilk gezisi sırasında *Mil-liyet* (22 Mart 1971) kendisiyle bir söyleşi yayımlıyor. Zekai Muratçay imzasını taşıyan ve yazarın yalnız ve çevirmeni Naime Yılmaer'le birlikte iki fotoğrafi da yer alan söyleşi, “Yazar Tarafsız Olamaz” başlığını taşıyor. Roman yazmaya yöneliş nedeni şöyle açıklanıyor: “*Yüzyılların tozları altından bilinmeyen gerçekleri ortaya çıkarmak beni mutlu kılıyordu, ama ben tarihî olayların ardındaki insanları canlandırmak istiyordum. Üstelik ilmî çalışmalar kuru oluyor ve küçük bir çevrenin ilgisini çekiyor. Bu nedenle ilmî çalışmalarımın yanı sıra –toplumun geniş çevrelerinde geçerli olan– roman çalışmalarımı da yürütmeye karar verdim. Kişisel gelişimim için de böyle bir çıkış yapmam gerekti.*”

Mutaşçieva, Vatikan ve Venedik arşivleri ve Osmanlı belgelerinden yararlandığını, bu bakımdan olayı tarafsız bir şekilde incelediğini açıklıyor: “*Ancak bir yazar tarafsız olamaz. Ben Cem'e sempati duyduğum için bu konuyu ele aldım. Ama bu gerçekleri değiştirdiğim anlamına gelmesin. Yalnızca kuru ifadelerden kurtarabilmek ve romanın gerektirdiğı havayı verebilmek için bazı değişiklikler yaptım. Romanın ve oyunun akıcılığı için bazı değişikliklere karşı değilim, ama yazarın söylemek istediğı uğruna tarihi değiştirmesini kabul etmiyorum.*”

Türk edebiyatından Bulgarcaya çevrilen Mahmut Makal'ı, Aziz Nesin'i, Orhan Kemal'i, Nazım Hikmet'i, Sabahattin Ali'yi tanıdığını söyleyen Mutaşçieva, muhtemelen Osmanlı tarihinin sunduğı müthiş imkânları kastederek, “*Neden yazarlarınız ilmî araştırma yapmıyorlar?*” şeklinde bir serzenişte de bulunuyor.

Her milletin kendi tarihi konusunda hassas olduğunu çok iyi bilen yazarın, yaptığı işle büyük bir riske girdiğinin bilincinde olduğı görülüyor. “*Bir yazar olarak, kendi ırktaşlarına ne dereceye kadar yakın ve anlaşılır yapabildim Cem'i?*” sorusunun cevabını çok merak ediyor. Bu bağlamda Vera Mutaşçieva'nın rahat olması gerekiyor, çünkü eserin yeni baskıları ve *Nokta Yayınları*'nın arka kapağı taşıdığı “tarih otoritelerinin Cem Sultan'la ilgili, şimdiye kadar yazılmış en iyi roman olarak gösterdikleri” yargısı bunu net şekilde kanıtlıyor. Roman da böyle noktalanmıyor muydu zaten? “*Herhalde, bütün insanları kapsayan, acıdan daha ortak bir duygu bulunamaz.*”

6. Ezber Bozmanın Ağır Bedeli

Demir Perde'nin kaldırılmasından sonra ülkesindeki demokrasi ve liberal ekonomi dönemini eleştirenlere, “*Daha ne istiyorsunuz, ayol? Dilediğinizi yazabildiğiniz, söyleyebildiğiniz yetmiyor mu?*” diye kendine özgü tatlı sert üslubuyla çıkışan Vera Mutaşçieva, ne gariptir ki, bizzat kendisi, bazı konularda istediğini istediği şekilde yazamıyor ve konuşamıyordu. Toplum önünde büyük bir itibara sahip, sesi duyulan ve her zaman özgün fikirleriyle şaşırtan tarihçi ve yazar, özellikle seçkin uzmanı olduğu Osmanlı'yla ilgili meselelerde ezber bozmayı seviyordu.

Bazen söyleşi ve demeçlerinde sarf ettiği “*Bulgar topraklarında en çok kilise Osmanlı döneminde inşa edildi*”, “*Bulgarlar en yüksek iktisadî refaha Osmanlı döneminde erişti.*” gibi nokta atışlı saptamaları, aynı zamanda Osmanlı'yı ülkesindeki resmî tarih yazımının alacakaranlığından çıkarma, hafızalardaki birikmiş tortuları kazıma çabasıydı. Ancak bu demeçlerden sonra ünlü tarihçi ve romancı bazı malûm çevreler tarafından hedef gösteriliyordu. Bundan dolayı, yayıncısı ve sırdaşı olan Bojana Apostolova'ya, ölümünden sonra yayınlanması şartıyla, bir gün oturup Osmanlı dönemiyle ilgili bütün gerçekleri yazacağını dile getiriyordu. Sanırım, ömrü vefa etmedi. Son yıllarında, her şeyden soyutlanıp yoğun olarak babasının yarım kalmış eserlerini tamamlıyor ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkesinin gayri resmi tarihi olarak okunulabilecek hatıratı üzerinde çalışıyordu.

7. Cem'le İkinci Buluşma ve Gönül Kapısı

1997 yılında Vera Mutaşçieva, öğrencisi ve yakın sırdaşı Dr. Antonina Jelyazkova ile Türkiye hakkında, daha çok tanıtım niteliği taşıyan ortak kitabı yazmak için Türkiye'yi enine boyuna dolaşma imkânı buluyor. Bu bağlamda Bursa da ziyaret ediliyor. Tabii ki, Vera için Uludağ eteğindeki eski payitaht, her şeyden önce Cem demektir. Gene büyük bir heyecanla Muradiye'ye geliyor, ancak her nedense o gün külliye ziyaretçiye kapalı olduğundan bir türlü içeri giremiyor. O zaman Osmanlıcasını devreye sokuyor ve biraz da Dr. Jelyazkova'nın yardımıyla güvenlik elemanına, hakkında kitap yazmış olduğu Cem'in türbesini mutlaka ziyaret etmek istediğini izah ediyor. Böylece külliye ve türbeye giriş izni alınıyor. Vera, Cem'in kabrine bırakmak üzere bir şeyler getirmiştir. Antonina Jelyazkova kenara çekilerek duayla dilek arası bir şeyler terennüm eden Vera'yı Cem'le baş başa bırakmayı yeğliyor.

Yeni yüzyılın başında yayıncı Bojana Apostolova kendisine bir kitap dizisi projesinden söz ediyor. Proje kapsamında karşılıklı olarak edebî

eserlerin çevrilmesi ve yayımlanması, böylelikle Balkan halklarının kültür yoluyla birbirini tanımalarına katkı sağlanması hedefleniyor. Projeyi Yunanlılarla başlatmayı tasarlayan Apostolova; konuyu Vera'ya danıştığında, "İyi mi, bunu Türklerle yap; Türkler sözünün eridir." tavsiyesini alıyor. "Gönül Kapısı" (Duhovna vrata) olarak adlandırılan bu tasarı kapsamında Bulgar taraf beş Bulgarca kitabı Türkçeye çevirdi ve yayımladı,⁵ ancak karşı adım bir türlü atılmadı ve böylece projeden beklenen netice elde edilemedi.

8. Türkuaz Gümüş Yüzük ve Vera Mutafçieva'nın Son Arzusu

Gerek yayıncısı ve yakın arkadaşı Bojana Apostolova'dan, gerekse Balkani Yayınevi sahibi Georgi Grozdev'den Vera Mutafçieva'nın sağlık durumunun gittikçe ağırlaştığını, hareket etmekte zorlandığını ve sadece en yakınlarıyla görüştüğünü öğreniyordum.

O yüzden, 8 Haziran 2009 (pazartesi) sabahı, Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu ve Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce düzenlenen *Zorunlu Göçün 20. Yılı Etkinlikleri* kapsamında eski Cumhurbaşkanı Dr. Jelyo Jelev'le Bursa'ya gelen Antonina Jelyazkova'yla buluştuğumuzda, ilk işim Vera'nın durumunu sormak oldu. "*Durumu çok ağır. Hükümet Hastanesi'ne kaldırıldı. Aklım Sofya'da kaldı; diken üzerindiyim, her an acı haberi bekliyorum.*" cevabını aldım.

Daha sonra da Dr. Jelyazkova, Bursa'ya yola çıkmadan önce vedalaşmak üzere uğradığı hocasının son arzusunu anlattı. Büyük romancı hasta yatağında, bir zamanlar Türkiye'den satın aldığı türkuaz gümüş yüzüğü parmağından çıkarmış ve Cem'in mezarı üzerine bırakmasını istemiş. Birçok söyleşisinde de vurguladığı "*Hayatta bana sadece Cem sevinç ve mutluluk verdi.*" itirafını tekrarlamış ve "*Ben artık yolcuyum; Cem'e, beni beklemesini ve karşılmasını söyle!*" ricasında bulunmuş.

Antonina Jelyazkova yüzüğü almamış, ama Muradiye'ye gidip Cem'e Vera'nın son arzusunu ileteneğine dair söz vermiş. 8 Haziran'da Tayyare Kültür Merkezi'nde "Türklerin Bulgaristan'dan Kovuluşunun 20. Yılı ve Tarih Yazımı"⁶ konulu duygulu bir konuşma yapan Dr. Jelyazkova, ertesi

⁵ Janet 45 Yayınevi'nin yayımladığı beş kitap şunlardır: Vera Mutafçieva, *Ben, Anna Komnene* (2005, Çeviri Sabriye Tete); Anton Baev, *Kadınlar ve Gezegener* (2005, Çeviri Hüseyin Mevsim); Petr Mutafçiev, *Bulgarlara ve Bizans'a Dair Bir Kitap* (2006, Çeviri Aziz Nazmi Şakir – Taş); *10 Bulgar Kadın Şair* (2006, Çeviri Hüseyin Mevsim); Hristo Karastoyanov, *Kocama Karı Arıyorum* (2006, Çeviri Hüseyin Mevsim).

⁶ Metnin Türkçe çevirisi için, bkz: *Tarihe Not Düşmek: 1989 Gözü*, Giriş, Editörler: Hüseyin Mevsim & Muzaffer Kutlay, USAK Yayınları: 63, s. 55-59, Ankara, 2013, Çeviri Hüseyin Mevsim.

sabah Cem'in Muradiye'de türbesini ziyaret etti ve büyük yazara verdiği sözü yerine getirdi. Hatta bir ara kendisini tutamadı ve hıçkırıklara boğuldu. O akşam da Sofya'dan acı haber alındı.

Ünlü tarihçi ve yazarın yakın çevresine göre, önceki yıl (2008), ilgili komisyonca Vera Mutaçieva'nın 1969'dan itibaren Devlet Güvenlik Teşkilâtı'yla işbirliğinde olduğunun açıklanması ve haksızca eleştirilere uğraması, kaçınılmaz sonunu hızlandırdı. Haber, Türk medyasında da yer aldı⁷. Bunun üzerine, içine kapanan ve dış dünyadan soyutlanan Vera Mutaçieva, yakalandığı kansere yenik düştü; yakınlarından, büyük baskı altında işbirliğini kabul etmek zorunda kaldığını, ancak hiçbir zaman kimseyi karalamadığını itiraf ederek af diledi.

Vasiyeti üzerine ölümünden bir ay sonra Vera Mutaçieva'nın külle-ri kıtasal Yunanistan'ın en güney noktası olan Sunion Burnu açıklarına, Cem'in ruhuna daha yakın olacağını düşündüğü Ege'nin derinliklerine savruldu.

Cem Sultan Olayı romanının ilk baskısının kapağı (1967).

⁷Sözgelimi, *Hürriyet*, Anadolu Ajansı'na dayanarak 11 Haziran 2008 tarihli sayısında haberi, "Bulgaristan'ın İki Ünlü Yazarı Ajan Çıktı" başlığıyla veriyor: "Mutaçieva ile Danailov'un komünizm döneminde ajan olarak çalıştığı ortaya çıkması, edebiyat dünyasında şok etkisi yarattı. Zira Mutaçieva ve Danailov, ülkedeki rejim değişikliğinden sonra komünizm dönemini sert dille eleştiren görüşleriyle tanınıyordu."

KAYNAKÇA

- Tağızade–Karaca, Nesrin. “Batılı Üç Eserde ‘Romantik Kurban’ Cem, *Bilig*, Kış/2006, Sayı 36, s. 167-186.
- Mevsim, Hüseyin ve Muzaffer Kutlay(Ed.). "Giriş", *Tarihe Not Düşmek: 1989 Gözü*, Çeviri Hüseyin Mevsim. USAK Yayınları: 63, Ankara, 2013.
- Mutafchieva, Vera. *Bizans'ın Elinde Bir Şehzade Cem Sultan*, Çev. Naime Yılmaer, Nokta Kitap, 2016.
- Mutafçıyeva, Vera. *Cem Sultan*, Çev. S. Mollov, S. Velikov, N. Uğurlu, Örgün Yayınları, İstanbul, 2002.
- Mutafçıyeva, Vera. *Sluçayat Djem*, İzdatelstvo Stefanka Bankova, Sofya, 1999.
- Mutafçıyeva, Vera. *Zasega*, İzdatelstvo Balkani, Sofya, 2004.
- Mutafçıyeva, Vera. *Cem Sultan Olayı*, Çev. Naime Yılmaer, MAY Yayınları, İstanbul, 1971.
- Mutafçıyeva, Vera. *Sürgünde Bir Şehzade Cem Sultan*, Çev. Naime Yılmaer, Nokta Yayınları, İstanbul, 2000.